
ODKRITJE SVETA – SVET ODKRITIJ

Avstrijski raziskovalci, zbiralci in pustolovci

V razstavni palači Künstlerhaus na Dunaju je bila od 27. oktobra 2001 do 13. januarja 2002 na ogled razstava *Odkritje sveta – svet odkritij (Avstrijski raziskovalci, zbiralci in pustolovci)*. Künstlerhaus, »hiša umetnikov oz. umetnosti«, velika razstavna palača v samem središču Dunaja, dobro poznana tudi mnogim Slovenkam in Slovencem, je kot že mnogokrat doslej pritegnila množice obiskovalcev z vsebinsko in oblikovno nadvse privlačno zasnovano razstavo o odkrivanju sveta z »avstrijskega« zornega kota. Avstrijskega v narekovajih, ker avstro-ogrška monarhija pač ni bila samo država etničnih Avstrijcev oziroma Nemcev, ampak je bila svojevrstni talilni lonec mnogih narodov, še posebej slovanskih. Zato smo bili tudi Slovenci v marsičem vpleteni v avstrijsko odkrivanje sveta. V Sloveniji se je do sedaj s tovrstno problematiko najtemeljiteje ukvarjal prof. dr. Zmago Šmitek. Avstrijci pa so naredili korak naprej in znanstvene ugotovitve objavljene v obširnem katalogu vizualizirali v omenjeni razstavi.

Doslej je bilo v zgodovinskih pregledih in analizah le redkokdaj slišati o avstro-ogrskih prispevkih pri odkrivanju sveta. Seveda še bistveno manj o slovenskih. Ker je avstro-ogrška monarhija ostajala na obrobju kolonialne delitve »svetovne pogače«, je presenetljivo, kako bogate muzejske zbirke iz neevropskih dežel se nahajajo v muzejih držav, ki so nastale iz bivše avstro-ogrške monarhije.¹ Seveda je razstava v razstavni palači Künstlerhaus prikazala le delček tega bogastva in še to le iz štirih dunajskih muzejev: Kunsthistorisches Museum, Museum für Völkerkunde, Naturhistorisches Museum in Heeresgeschichtliches Museum (umetnostnozgodovinski, etnološki, prirodoslovni in vojaški muzej). Zbrani in razstavljeni predmeti so segali od raritet, zbranih na odpravah kapitana Jamesa Cooka po Tihem oceanu, ki jih je na londonski dražbi kupil cesar Franc Jožef leta 1806, pa do predmetov, ki jih je zbrala raziskovalka in avanturistka Ida Pfeiffer, ki je sredi 19. stoletja dvakrat obkrožila svet, odkrivala Evropi še

¹ Slovenci imamo zaradi nesrečnega spleta najrazličnejših okoliščin že več kot desetletje tovrstna kulturna bogastva skrita v depojih Slovenskega etnografskega muzeja, ki obiskovalčevim očem niso dostopna.

popolnoma neznane kraje, živali in rastline na Borneu in Madagaskarju in jo lahko postavimo ob bok znamenitim raziskovalcem Alexandru von Humboldtu, Livingstonu ipd.

Več kot tisoč razstavljenih predmetov je razkrivalo stopetdesetletno zgodovino avstro-ogrskih raziskovanj in odkritij, vse do razpada monarhije leta 1918. Največji del razstave je bil posvečen avstro-ogrski vojni mornarici, še posebej cesarski raziskovalni fregati Novara. Potovanje posadke cesarske fregate Novara, ki je v letih 1857–59 prvič obkrožila svet in na svojih postankih zbrala številne rastline, živali, minerale in etnografske predmete, velja za vrhunec avstro-ogrskih raziskovalnih ekspedicij. Poleg velikega modela ladje so bili razstavljeni številni originalni predmeti z ladje, predvsem navigacijski instrumenti, ki so omogočali varno plovo. Plovo samo pa je nazorno predstavila diaprojekcija obal in morij, ki jih je Novara preplula. Cesarski fregati je poveljeval nadvojvoda Max Ferdinand, namen plovo pa je bil vzpostaviti nove trgovske stike ter prirodoslovna in etnografska raziskovanja.

345

Znanstveni izsledki te dvoletne plovo okrog sveta so bili objavljeni v enaindvajsetih zvezkih. Kot zanimivost naj omenim, da je bil nekaj časa član posadke kot strežnik tudi Matija Kliner iz Radovljice, ki je zbral in Kranjskemu deželnemu muzeju predal nekaj predmetov iz Madrasa v Indiji, iz Nikobarskih otokov, s Kitajske in iz Oceanije.

Drugi primer interesov habsburškega dvora za odkrivanjem novih neznanih področij pa je bila brazilska ekspedicija, ki je trajala celih devetnajst let – od leta 1817 pa do leta 1835. To je bil največji tovrstni avstro-ogrski podvig v Južni Ameriki. Ekspedicija je bila posledica politične poroke med princeso Leopoldino, hčerko cesarja Franca I. Habsburškega in princa Don Pedra de Alcantara, poznejšega brazilskega kralja. Zbrali so toliko predmetov, da so na Dunaju ustanovili poseben »Brazilski muzej«. Seveda so bile tovrstne ekspedicije v duhu časa kolonialno naravnane in če že ni bil njihov namen osvajanje novih teritorijev (avstro-ogrška je bila pač malo pozna v delitvi sveta), pa so raziskovanja imela za cilj vsaj izkoriščanje naravnih bogastev.

Mnoge zbirke so z leti delili in danes domujejo v različnih muzejih. Namen razstave *Odkritje sveta – svet odkritij* je bil združiti številne razpršene eksponate in jih predstaviti v skupnem kontekstu. Muzejski predmeti so bili razstavljeni v dveh nadstropjih razstavne palače Künstlerhaus. V pritličju so bile predstavljene zgodnje prirodoslovne ekspedicije in pomen avstro-ogrške vojne mornarice pri odkrivanju sveta. Zato so bile tu nadrobno prikazane avstro-ogrške plovo okrog sveta. Raziskovalne ekspedicije in posamezni raziskovalci ter zbiralci so bili predstavljeni kronološko v prvem nadstropju. Vsak raziskovalec je bil opisan v kratkem informativnem besedilu. Že v prvem prostoru so bile zelo domiselno zarisane poti in letnice posameznih Cookovih ekspedicij v različnih barvah kar na tleh na velikem zemljevidu sveta. Tudi posamezni prostori, ki so predstavljali različne raziskovalce, so bili prepleškani v različnih barvah. Med predmeti je bilo mogoče videti ladijske modele, knjige, dnevnike, zemljevide, skice, risbe,

preparirane živali in rastline in številne predmete ljudstev, ki so jih raziskovalci srečevali na svojih poteh, kot npr.: oblačila, nakit, orožje, orodje, religiozne predmete, otroške igrače itn. Med predmeti so bili tudi nekateri zelo redki, tako npr. neke vrste japonska igra podobna šahu iz 18. stoletja, ki so jo igrali s prepoznavanjem posameznih vonjav (pri igri so uporabljali igralno desko, figure in stekleničke z dišavami; na potezi je bil tisti, ki je prepoznal dišavo).

346 Osební predmeti raziskovalcev kot npr. dnevnikí, oblačíla, fotoalbumi, njihove risbe in slike, spominki, fotoaparati, merilni instrumenti so pomagali osvetliti različne motivacije raziskovalcev za premagovanje številnih težav in ovir na njihovih potovanjih. Poudarjen je bil biografski vidik, ki pa je bil umeščen v zgodovinski tok dogajanj in znanstveno teoretski kontekst. Množica razstavljenih muzejskih predmetov je dokumentirala različna raziskovalna področja, ki so jih izvajale odprave z različnimi znanstvenimi in ekonomsko-političnimi cilji. Tako so izvajale meteorološke in hidrološke meritve, geološka in etnološka opazovanja, zoološke in botanične študije. Bežen pogled na razstavljene predmete pa je dal občutek, da so udeleženci odprav namenoma nabirali oz. zbirali množice predmetov, da bi domačim financerjem oz. organizatorjem odprav prinesli čim več eksotičnih predmetov.

V prvem nadstropju so bila predstavljena odkritja in raziskovanja po kopnem. Vrstili so se razstavni kompleksi Afrike, Jemna, Mehike in Južne Amerike, Nove Gvineje, Nove Zelandije, Japonske in Sibirije. Ta geografska območja so bila prepričljivo predstavljena z inscenacijami. Afriko npr. je predstavljala diorama pragozda, kjer so bile razstavljene tudi preparirane živali – zanimivo tudi za otroške obiskovalce. V tem nadstropju so nas seznanili z raziskovalci, ki so s predavanji in publiciranjem zaslužili denar za nova potovanja in raziskovanja. Torej ni šlo le za državno finančno podprta raziskovanja, ampak tudi za privatno organizirana in izpeljana raziskovalna potovanja.

Zelo zanimiv je bil prostor, ki je prikazoval Novo Gvinejo in raziskovalca, zdravnika in antropologa Rudolfa Pöcha (1870–1921), ki je v letih 1904–1906 obiskal Melanezijo, Avstralijo in Novo Gvinejo. Pöch je poleg številnih terenskih zapiskov zapustil tudi zvočne in filmske zapise. Razstavljen je bil njegov snemalni aparat »Archivphonograph«, ki so ga iz ozadja spremljali njegovi posnetki pesmi Papuancev. V bližini pa je bila razstavljena rekonstrukcija lesene »moške hiše« Maorov, ki je bila okrašena z originalnimi izrezljanimi figurami in prav tako izrezljanimi bruni. Jemen je raziskoval Eduard Glaser (1855–1908), ki je študiral arabistiko in astronomijo. Preoblečen v domačina je prepotoval predvsem južni del arabskega polotoka. Njegove zbirke (manuskriptov, kipov in napisov) so tvorile večji del staroorientalske zbirke umetnostnozgodovinskega muzeja (Kunsthistorisches Museum) na Dunaju.

Kljub številnim predmetom, ilustracijam in spremljajočim tekstom razstava ni delovala preveč natrpano, temveč zelo prijetno in zračno. Predmeti so bili razstavljeni v višini oči, opisi so bili kratki in jedrnatí (dva do trije stavki za vsak predmet). Težko pa je bilo povezovati tekste ob vitrinah s predmeti v njih, ker niso bili oštevilčeni.

Die Entdeckung der Welt Die Welt der Entdeckungen

*Österreichische
Forscher, Sammler,
Abenteurer*

347

KHM
Kunsthistorisches
Museum Wien

SKIRA

Naslovna stran kataloga

Temeljit obhod razstave je zahteval vsaj dve uri. Organizirano je bilo vodenje za različne starostne skupine. Poskrbljeno je bilo tudi za priložnostno muzejsko trgovino, kjer so prodajali spominke iz različnih dežel »tretjega sveta«, številne etnološke in zgodovinske knjige, ki so se nanašale na temo razstave, obširne (na 437 straneh velikega formata) in bogato ilustrirane kataloge, plakate, majice ipd.

Muzeološko razstava ni pomenila neke novosti, drugačnosti. Bila je korektna, vsebinsko pa zelo izčrpna predstavitev avstro-ogrškega odkrivanja sveta izven Evrope. Tema je bila očitno zanimiva za širšo javnost, saj so se predzadnji dan odprtja pred blagajno vile dolge vrste čakajočih obiskovalcev. Nedvomno pohvala za organizatorje razstave.

Ralf Čeplak Mencin